

**Ondersteuningsbehoefteopwerkgebiedbij
mensenmeteenlichteverstandelijkebeperking:
welkefactorenhangenhiermeesamen?**

M.Gravesteijn

0433241

Faculteit Sociale Wetenschappen, Orthopedagogiek, werkveld Gehandicaptenzorg

Juni 2008

Eerste begeleider Universiteit Utrecht dr. J.C.H. Douma

Tweede begeleider Universiteit Utrecht dr. C. Volman

Ondersteuningsbehoefte op werkgebied bij mensen met een lichte verstandelijke beperking: samenhang met verschillende factoren

Achtergrond: Werk is belangrijk voor mensen met een verstandelijke beperking. De ondersteuning kan echter verbeterd worden. Verschillende factoren kunnen samenhangen met de ondersteuningsbehoefte.

Doel: Onderzoeken van de samenhang tussen adaptieve vaardigheden, probleemgedrag, geslacht, leeftijd en de ondersteuningsbehoefte op het gebied van werk van personen met een lichte verstandelijke beperking (LVB).

Methode: Een groep van 34 personen met een LVB tussen de 18-58 jaar participeerden in dit onderzoek. De ondersteuningsbehoefte is onderzocht met de Support Intensity Scale, het arbeidsmatige functioneren met de INVRA-Arbeid en de adaptieve vaardigheden met behulp van de SRZ-P. Aanwezigheid van probleemgedrag van een persoon werd bepaald door te kijken naar de aanwezigheid van een Consensusprotocol Ernstig Probleemgedrag.

Resultaten: Er is een significante samenhang gevonden tussen het arbeidsmatig functioneren en de ondersteuningsbehoefte; een persoon heeft meer ondersteuning nodig wanneer hij arbeidsmatig minder functioneert. Mannen hebben meer ondersteuning nodig dan vrouwen en vrouwen functioneren arbeidsmatig gezien beter dan mannen. Personen met probleemgedrag hebben frequenter ondersteuning nodig dan personen zonder probleemgedrag. Voor de andere variabelen is geen significant verband gevonden.

Conclusie: Een sterke significante samenhang is gevonden tussen het arbeidsmatig functioneren van een persoon en de ondersteuningsbehoefte. Wellicht is de afname van de INVRA-arbeid bij begeleiding een betere maat voor het 'voorspellen' van de ondersteuningsbehoefte dan de SRZ-P. Meer onderzoek is nodig naar de samenhang tussen adaptieve vaardigheden en de ondersteuningsbehoefte van personen met een LVB op het gebied van werk.

Kernwoorden: lichte verstandelijke beperking, ondersteuningsbehoefte, arbeidsmatig functioneren, adaptieve vaardigheden, geslacht, probleemgedrag, leeftijd

Support need for people with mild intellectual disabilities in the workplace: association with different factors

Background: Employment is important for people with intellectual disabilities. However, support can be improved. Different factors are likely to be associated with support need.

Objective: Examining the association between level of adaptive functioning, the job functioning, age, challenging behavior and gender and the level of support need with respect to work for people with mild intellectual disabilities (MID).

Methods: In total, 34 18 to 58-year-olds with MID participated in this study. Level of support need was assessed with the Employment subscale of the Support Intensity Scale. Job functioning was determined with the INVRA-Arbeitsleistung and adaptive behavior with the SRZ-P. The presence of challenging behavior was determined by looking for the presence of a Consensus protocol Ernstig Problemgedrag.

Results: The results showed a significant association between job functioning and support need. A person needs more support when he functions less well in his job. Males needed more support and females function better in their jobs. Persons with challenging behavior need support more frequently. There was no significant association with the other variables.

Conclusion: There is a strong significant association between job functioning and support need. Perhaps the purchase of the INVRA-Arbeitsleistung by staff is a better measure for 'predicting' the support need than the SRZ-P. More research is necessary to the association between adaptive functioning and support need for people with intellectual disabilities in the workplace.

Keywords: mild intellectual disability, support need, job functioning, adaptive behavior, gender, challenging behaviour, age

INLEIDING

Voormensen met een verstandelijke beperking is het mogelijk om werk te verkrijgen en te behouden (Ahrens, Frey & Burke, 1999; Van Lierop, 2002). In Nederland bestaat echter nog geen lange traditie van arbeidsintegratie van mensen met een verstandelijke beperking (Van Lierop, 2002). Steeds meer mensen met een verstandelijke beperking gaan in de maatschappij werken. Officieel worden zij nog niet als werkenden erkend en krijgen zij vrijwel altijd een inkomen van de staat.

Het hebben van een betaalbaar baan wordt nog niet als logische consequentie gezien van participatie in de maatschappij (Bray, 1997; Filley & Pernice, 2006; Moore, Feist-Price & Alston, 2002). De potentiële arbeidscapaciteiten van mensen met een verstandelijke beperking worden vaak onderschat door werkgevers en begeleiders. Daarnaast bestaat de beroepsbevolking vooral uit werknemers die 100% productief kunnen functioneren, wat onder andere leidt tot het uitsluiten van grote groepen potentiële werknemers. Langzamerhand biedt de overheid kansen voor behouden herstel van de arbeidscapaciteit van personen die als gevolg van hun beperking niet 100% productief kunnen zijn. Deze kansen worden nog onvoldoende benut, onder andere door de groep met een verstandelijke beperking (Van Lierop, 2002).

De afgelopen decennia zijn er verschillende ontwikkelingen geweest in de maatschappelijke visie op mensen met verstandelijke beperkingen (Thompson et al., 2002; Van Gennep, 1997). Deze ontwikkelingen hebben te maken met de mate waarin gestreefd wordt naar participatie in de samenleving (Vermeer, 2000). Er is een positieve kijk ontstaan op de kwaliteit van bestaan, en de dienstverleningen in het totale levensspeelplan zich af in de maatschappelijke context (Schuurman, 2002; Thompson et al., 2002). In de Nederlandse literatuur is vrijwel niets bekend over welke activiteiten worden ondernomen om mensen met een verstandelijke beperking te laten integreren in de arbeidsmaatschappij, en in hoeverre zulke activiteiten succesvol zijn (Van Lierop, 2002). Wel is bekend dat de ondersteuning, van welke aard ook, is dat zij de participatie van mensen met een verstandelijke beperking vergemakkelijkt, vooral op het gebied van werk en dagbesteding verbeterd kan worden (Cardol, Speet & Rijken, 2007).

Werk is voor mensen met een verstandelijke beperking een belangrijk onderdeel van het leven. Zij kunnen onder andere hierdoor een gevoel van identiteit en status

ontwikkelen (Hensel, Stenfert Kroese & Rose, 2007; Stevens & Martin, 1999). Het hebben van werk leidt in veel gevallen tot een betere kwaliteit van leven en maatschappelijke integratie (Su, Lin, Wu & Chen, 2008; Van Lierop, 2002). Deelname aan het reguliere arbeidsproces levert een wezenlijke bijdrage aan het psychologisch welbevinden, de autonomie en de zelfwaardering van mensen met een verstandelijke beperking (Van Lierop, 2002). Doordat mensen met ernstige functiebeperkingen zinvol werk in de samenleving kunnen doen (Thompson et al., 2004), kan verwacht worden dat zij ook betaalde arbeid kunnen verrichten voor reguliere werkgevers. Hoewel het verrichten van betaald werk of vrijwilligerswerk over het algemeen als een belangrijk onderdeel van de participatie van mensen met een verstandelijke beperking wordt beschouwd (Cardol et al., 2007), blijkt de werkloosheid van deze groep mensen hoog te zijn (Walsh, Mank, Beyer, McDonald & O' Bryan, 1999). Verder komt uit Nederlands onderzoek naar voren dat mensen met een verstandelijke beperking actief deelnemen aan de samenleving, maar dat zij voornamelijk werken, wonen en recreëren te midden van andere mensen met een verstandelijke beperking, familie of begeleiding (Cardol et al., 2007).

Om zo actief mogelijk te functioneren in de maatschappij is voor mensen met een verstandelijke beperking ondersteuning belangrijk (Thompson et al., 2002, 2004). Deze ondersteuning dient gericht te zijn op de speciale behoeften van een persoon en houdt in dat hulpbronnen worden gemobiliseerd en strategieën worden ontworpen die het welzijn bevorderen. Dit resulteert in meer zelfstandigheid, meer persoonlijke productiviteit, een grotere maatschappelijke participatie, meer integratie in de samenleving en een verbeterde kwaliteit van bestaan (Thompson et al., 2002). Het accent bij het begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking ligt op het zoeken van manieren van ondersteuning die participatie en succesvol functioneren in de samenleving bevorderen (Thompson et al., 2004).

Mensen met een verstandelijke beperking hebben de juiste ondersteuning nodig op het gebied van werk. Dit geldt niet alleen voor de werknemers, maar ook voor de werkgevers (Hernandez, 2000). Onderzoek toont aan dat de ondersteuning zelfs belangrijker is dan de mate van de beperking voor het vinden en behouden van werk (Howarth, Mann, Zhou, McDermott & Butkus, 2006; Plempner & Gorter, 1994). Er zijn

verschillende manieren waarop deze ondersteuning geboden kan worden. Personen met een lichte verstandelijke beperking vinden veelal werk via de ‘*supported employment-methodiek*’, waarbij wordt uitgegaan van het principe dat alle aspecten van de arbeidsintegratie aandacht dienen te krijgen. Er wordt vanuitgegaan dat een leerproces op de werkvloer plaatsvindt en dat er meer naar de mogelijkheden dan naar de beperkingen van de werknemer gekeken wordt (Van Lierop, 2002). Een andere manier is om de collega’s zonder beperking ondersteuning te laten geven aan de werknemer met een verstandelijke beperking (Marrone et al., 1995 in Stevens & Martin, 1999). De ondersteuning van een vooraf getrainde collega zorgt zowel voor een grotere interactie tussen collega’s en de werknemer met verstandelijke beperkingen, als voor een minder gebruik van ondersteuningsuren door de werknemers met verstandelijke beperkingen (Farris & Stancliff, 2001). De ondersteuning kan ook gegeven worden door een jobcoach (Stevens & Martin, 1999; Van Lierop, 2002). Deze heeft expertise op het gebied van werken met een beperking, en staat los van de werkgever. Een nadeel is dat de aanwezigheid van een jobcoach kan interfereren met interacties met collega’s (Stevens & Martin, 1999) en een negatieve invloed kan hebben op de kwaliteit van leven van een persoon (Verdugo et al., 2006). De ondersteuning op het gebied van werk en dagbesteding kan verbeterd worden (Cardol, et al., 2007).

Wanneer men begrip en kennis heeft van de sterke en zwakke punten van een persoon, wordt het gemakkelijker om de juiste ondersteuning te bieden (Su, Lin et al., 2008). Factoren waarmede ondersteuningsbehoefte ook kunnen samenhangen zijn onder andere het cognitief functioneren (intelligentie) en het adaptieve gedrag van een persoon (McDermott, Martin & Butkus, 1999; Su, Lin et al., 2008). Onderzoek suggereert dat een hoog niveau van functioneren en adaptief gedrag leidt tot succesvolle werkervaringen (Bolton, Bellini & Brookings, 2000; Su, Lin et al., 2008). Hoewel het logisch lijkt dat er een relatie bestaat tussen ondersteuningsbehoefte en aanzien van werk en adaptieve vaardigheden, is het nog niet duidelijk wat deze relatie precies inhoudt (Harries et al., 2005). Een andere factor die een rol kan spelen bij de benodigde ondersteuning bij het vinden en behouden van werk, is leeftijd. Een jonger persoon heeft meer ondersteuning nodig omdat de taken vaak onbekend zijn (Cunningham & Altman, 1993). Personen die probleemgedrag vertonen hebben meer ondersteuning nodig dan personen zonder

probleemgedrag (Lowe et al., 2007; Stevens & Martin, 1999). Welke ondersteuning personen met probleemgedrag precies nodig hebben, is relatief gezien een weinig onderzocht gebied (Stevens & Martin, 1999).

Op het gebied van wonen is wel al meer duidelijkheid welke ondersteuning mensen met een verstandelijke beperking precies nodig hebben, en welke factoren hier een rol bij spelen. De juiste vorm van specifieke aandacht en begeleiding is noodzakelijk (Kraijer & Plas, 2006). Adaptief gedrag, of sociale redzaamheid, speelt bij de ondersteuning op het gebied van wonen een grotere rol en geeft aan wat iemand werkelijk doet in zijn of haar dagelijkse omgeving (Kraijer & Plas, 2006). Wanneer iemand een hogere mate van adaptief gedrag vertoont, is er in de meeste gevallen minder ondersteuning nodig (Mansell, Beadle-Brown, Macdonald & Ashman, 2003). Personen die probleemgedrag vertonen, hebben meer ondersteuning nodig (Lowe et al., 2007; Broadhurst & Mansell, 2007). Hetzelfde geldt voor de mate van de verstandelijke beperking; hoe ernstiger de mate van de beperking, hoe meer ondersteuning een persoon nodig heeft (Chadwick, Cuddy, Kusel & Taylor, 2005).

Er komen verschillende belangrijke conclusies uit bovengaande literatuur naar voren. Hoewel er in Nederland nog geen lange traditie bestaat van arbeidsintegratie van mensen met een verstandelijke beperking, gaan steeds meer mensen in de maatschappij werken. Verschillende factoren, waaronder adaptief gedrag, zouden kunnen samenhangen met de mate van ondersteuning die nodig is om goed te functioneren op het werk. Probleemgedrag heeft juist een negatieve invloed op de mate van benodigde ondersteuning. Hoewel het logisch lijkt dat er een relatie bestaat tussen adaptieve vaardigheden en de ondersteuningsbehoefte op het gebied van werk, is het nog onduidelijk hoe deze twee begrippen zich precies tot elkaar verhouden.

Uit deze conclusies volgt een aantal onderzoeksvragen: hoeveel ondersteuning hebben personen met een lichte verstandelijke beperking nodig op het gebied van werk? Welke factoren hangen hiermee samen? Wat is precies de samenhang tussen de adaptieve vaardigheden, het arbeidsmatig functioneren en de ondersteuningsbehoefte op het gebied van werk? Wat voor invloed heeft probleemgedrag op de ondersteuningsbehoefte? En wat is de invloed van leeftijd en geslacht?

De verwachting is dat er een samenhang wordt gevonden tussen adaptief gedrag en de ondersteuning die een persoon nodig heeft om te functioneren op werkgebied. Er wordt verwacht dat betere adaptieve vaardigheden samenhangen met een mindere ondersteuningsbehoefte. Daarnaast wordt verwacht dat probleemgedragen leeftijden negatieve invloed hebben op de ondersteuningsbehoefte; wat inhoudt dat er voor iemand die storend gedrag laat zien meer ondersteuning nodig is wil diegene goed functioneren. De verwachting is dat voor leeftijd hetzelfde geldt; hoe ouder een persoon is, hoe meer ondersteuning hij of zij nodig zal hebben op het gebied van werk.

METHODEN

Onderzoekspopulatie

Personen die hebben geparticipeerd in dit onderzoek voldoen aan de volgende inclusiecriteria: zij hadden allen een lichte verstandelijke beperking, waren tussen de 18 en de 65 jaar oud en hadden allen een vorm van werk of dagbesteding via de instelling. De aanzet voor dit onderzoek is gegeven door een residentiële instelling in Nederland. Er is gekozen voor personen met een lichte verstandelijke beperking, omdat zij meer arbeidsmatige activiteiten uitvoeren in vergelijking met personen met een matige, ernstige of diepe verstandelijke beperking. Daarnaast zijn alle cliënten van de instelling die tussen de 18 en 65 jaar oud waren in het onderzoek meegenomen. De reden hiervoor is dat dit de leeftijd is waarop ook personen zonder een verstandelijke beperking tot de beroepsbevolking behoren. Door de kleinschalige opzet van het onderzoek is er voor gekozen om alleen personen die dagbesteding of werk hebben via de instelling te benaderen.

Bij de psychologen en pedagogen van de residentiële instelling is nagegaan welke cliënten een lichte verstandelijke beperking hebben (N = 53). Na contact met de secretaresse van de Regiomanager Dagbesteding is een lijst opgesteld waar deze cliënten exact werken of dagbesteding hebben. Er is telefonisch contact opgenomen met de begeleiders van de cliënten. Drie begeleiders gaven aan dat er geen sprake is van 'werk' of 'dagbesteding', waardoor deze cliënten niet zijn meegenomen in het onderzoek. In totaal zijn er 50 vragenlijsten opgestuurd. Hiervan is 68% (34 vragenlijsten) ingevuld door de begeleiding en teruggestuurd. De beschrijvende statistieken van de

onderzoekspopulatie zijn te vinden in tabel 1. Er is sprake van een kwantitatief onderzoeksdesign. Doordat niet alle vragenlijsten geheel zijn ingevuld, was het niet mogelijk om alle gegevenste gebruiken. Hiermee kan de verschillende steekproefgrootte (N) in tabel 1 verklaard worden.

Variabelen

Ondersteuningsbehoefte

De ondersteuningsbehoefte die een persoon nodig heeft is gemeten met behulp van de Support Intensity Scale (SIS), waarvan het deel 'Arbeidsmatige Activiteiten' is afgenomen. De schaal is ingevuld door een begeleider die betrokken is. Deze schaal is ontwikkeld door Thompson en collega's (2004) en bestaat uit acht arbeidsmatige activiteiten (toegang krijgen tot werken inrichtingen van de werkplek; leren en gebruiken van specifieke arbeidsvaardigheden; communiceren en samenwerken met collega's; communiceren en samenwerken met leidinggevenden en/of jobcoaches; arbeidstaken in een aanvaardbaar tempo uitvoeren; arbeidstaken op een aanvaardbaar kwaliteitsniveau uitvoeren; zich aanpassen aan taakveranderingen in werkgerelateerde activiteiten; vragen om informatie of assistentie bij een werkleider of baas). Er wordt gekeken hoe frequent ondersteuning nodig is, hoeveel tijd er aan deze ondersteuning besteed dient te worden en het type ondersteuning. Wanneer wordt gekeken naar de frequentie van de ondersteuning kunnen de antwoorden op een vierpuntsschaal gescoord worden: 0 = niet of minder dan maandelijks, 1 = minstens maandelijks maar niet wekelijks, 2 = minstens wekelijks maar niet dagelijks, 3 = dagelijks maar niet ieder uur. Bij het onderdeel 'zich aanpassen aan taakveranderingen in werkgerelateerde activiteiten' kan alleen score 0, 1 of 2 omcirkeld worden. Er zijn vijf antwoordmogelijkheden wanneer men moet invullen *hoeveel tijd* eraan ondersteuning besteed dient te worden: 0 = geen, 1 = minder dan 30 minuten, 2 = tussen 30 minuten en 2 uur, 3 = tussen 2 uur en 4 uur, 4 = 4 uur of meer. Als laatste kan ook het *type van ondersteuning* op een vijfpuntsschaal gescoord worden: 0 = geen, 1 = controleren/monitoren, 2 = verbale instructie en/of met gebaren begeleiden, 3 = gedeeltelijk fysieke begeleiding van deze persoon, 4 = volledige fysieke begeleiding of volledig overnemen.

Van alle arbeidsmatige activiteiten werden de scores op de onderdelen 'frequentie', 'dagelijkse ondersteuningstijd' en 'type ondersteuning' opgeteld waardoor er per onderdeel een totaalscore ontstaat. Door vervolgens deze scores bij elkaar op te tellen, ontstond daarnaast een totale ruwe ondersteuningsbehoefte score. De uitkomst van deze schaal geeft aan hoeveel ondersteuning een persoon nodig heeft op het gebied van werk, waarbij een hogere score aangeeft dat de persoon een grotere ondersteuningsbehoefte heeft. De variabele is continu. De schaal lijkt betrouwbaar en valide (Thompson et al., 2002), hoewel er nog geen betrouwbaarheids- en validiteitsonderzoek is uitgevoerd in Nederland. De interne consistentie van de SIS is in dit onderzoek bepaald met de Cronbach's Alpha. Deze is $\alpha = .906$. De Cronbach's alpha van de subschaal 'frequentie' is .840, die van 'dagelijkse ondersteuningstijd' is .878 en van de subschaal 'type ondersteuning' is deze .731.

Arbeidsmatig functioneren

Het arbeidsmatig functioneren van een persoon werd in kaart gebracht door afname van de INVRA, de Inventarisatie Van Redzaamheids Aspecten (Scholten & Mulder, 2001). De INVRA-Arbeid is een observatielijst met 38 items over vaardigheden die voorkomen in de arbeidssituatie en bestaat uit drie onderdelen, 'Arbeidsprestaties' (12 items), 'Motorische Vaardigheden' (7 items) en 'Arbeidshouding' (19 items). Het onderdeel arbeidsprestaties meet vaardigheden die direct van invloed zijn op het product dat gemaakt wordt of de dienst die geleverd wordt. Het onderdeel motorische vaardigheden meet de vaardigheden die in verband staan met lichamelijke aspecten en met het automatiseren van handelingen. Bij het onderdeel arbeidshouding werden de vaardigheden die betrekking hebben tot de houding en het gedrag ten aanzien van het werk en de werkomgeving gemeten. De 38 vaardigheden zijn onderverdeeld in drie niveaus met een eigen omschrijving die een toename in de mate van beheersing van de betreffende vaardigheid weerspiegelen (1=slecht, 2=niet goed niet slecht, 3=goed). Er zijn in totaal vier totaalscores geconstrueerd: totaalscore arbeidsvaardigheden, totaalscore motorische vaardigheden, totaalscore arbeidshouding en totaalscore van alle 38 items, de totaalscore INVRA. Hoe hoger de totaalscore, hoe beter iemand op dat onderdeel functioneert. Deze variabele is continu. De INVRA is een op betrouwbaarheid getoetste

descriptieve lijst (Kraijer & Plas, 2006). Cronbach's alpha is gebruikt om de interne consistentie van de INVRA in dit onderzoek te bepalen. De homogeniteit van de schaal 'Arbeidsvaardigheden' is Cronbach's Alpha .887 en van de schaal 'Motorische vaardigheden' is dit .820. Wanneer wordt gekeken naar de homogeniteit van de schaal 'Arbeidshouding' is Cronbach's Alpha .881. Cronbach's alpha van de gehele INVRA is .932. Er zijn verder geen gegevens bekend over de betrouwbaarheid en validiteit.

Adaptieve vaardigheden

Om het adaptieve gedrag van een persoon te meten, is gebruik gemaakt van de Sociale Redzaamheidsschaal-Z (SRZ) en de Sociale Redzaamheidsschaal voor hoger niveau (SRZ-P) welke beide door twee begeleiders worden ingevuld (Kraijer & Kema, 2004). Door middel van de SRZ en SRZ-P wordt de sociale redzaamheid kwantitatief en kwalitatief vastgelegd. Waar de SRZ vooral toepasbaar is op de Nederlandse populatie personen van grens diep-ernstig tot grens matig-licht verstandelijk beperkt niveau, is de SRZ-P vooral geschikt voor personen met een (ruim) matig verstandelijke beperking tot en met licht verstandelijk beperkt/zwakbegaafd.

De SRZ-P bestaat uit 63 dichotoomte scoren items waarbij drie domeinen worden onderscheiden: Zelfredzaamheid I, Zelfredzaamheid II en Verbaal-Numeriek. Verder zijn er nog 16 rest items, waarbij de itemoptelling leidt tot een SRZ-P-Totaal-uitslag die evenals de subschaaluitkomsten wordt omgezet in een standaardcijfer. Hier geldt dat hoe hoger de score, hoe beter de adaptieve vaardigheden van een persoon zijn. Voor dit onderzoek wordt alleen de standaardscore van de SRZ -P-Totaal-uitslag gebruikt. De COTAN-beoordeling is goed.

De SRZ bestaat uit 31 items die alle onderverdeeld zijn in vier in moeilijkheidsgraad oplopende niveaus. Er zijn vier domeinen te onderscheiden: Zelfredzaamheid, Taalgebruik, Taakgerichtheid en Sociale gerichtheid. Wanneer de items van de domeinen bij elkaar worden opgeteld, ontstaat er een SRZ-Totaal-uitslag, die kan worden omgezet in een standaardscore. Hoewel ook de subschaaluitkomsten kunnen worden omgezet in een standaardscore, wordt voor dit onderzoek alleen de standaardscore van de SRZ-totaal-uitslag gebruikt. De COTAN-beoordeling van de SRZ is goed/voldoende.

Om een SRZ-totaal-uitslag om te zetten naar een SRZ-P-Totaal-uitslag is er gebruik gemaakt van de omzettafel van Van Daalet al. (1985), welke te vinden is in de handleiding van de SRZ-P (Kraijer & Kema, 2004). Hoe hoger de standaard score, hoe beter de adaptieve vaardigheden van een persoon zijn.

Probleemgedrag

Om te kijken in hoeverre een persoon probleemgedrag vertoont, is er in het cliënt dossier gekeken naar de aanwezigheid van een Consensus protocol Ernstig Probleemgedrag (CEP). De CEP (Kramer, 2001) is een uitvoerige vragenlijst waarbij invulling en bespreking uiteindelijk moeten leiden tot de indeling van (eventueel) probleemgedrag in vijf ernstniveaus. De CEP werd ingevuld door begeleiding van de woning. De interbeoordelaar betrouwbaarheid en de criteriumvaliditeit, gebaseerd op het oordeel van de begeleiding, ligt praktisch op hetzelfde niveau als die van de Storend Gedragsschaal-Z (SGZ). De COTAN-beoordeling van de betrouwbaarheid en de criteriumvaliditeit van de SGZ is goed (Kraijer & Kema, 1994).

Op de residentiële instelling waar dit onderzoek is uitgevoerd, wordt er een CEP afgenomen wanneer er uit de Storend Gedragsschaal-Z (Kraijer & Kema, 1994) blijkt dat er sprake is van veel probleemgedrag. In dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat wanneer er een recente CEP aanwezig is, een persoon meer storend gedrag laat zien dan wanneer er alleen een SGZ aanwezig is. Probleemgedrag is een dichotome variabele: wanneer er een recente CEP aanwezig is, vertoont een persoon probleemgedrag, wanneer deze niet aanwezig is, vertoont een persoon geen probleemgedrag.

Leeftijd en geslacht

De variabelen leeftijd (continu) en geslacht (dichotoom) zijn voortgekomen uit dossieronderzoek.

Statistische analyses

Aan de hand van een t-toets voor onafhankelijke steekproeven en de Spearman's rangcorrelatie zijn de schaal- en vragenlijstgegevens geanalyseerd. Dit gebeurde met SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), versie 14.0. Eerst werd zijdig getoetst,

ener is een significantieniveau van 5% gehandhaafd ($\alpha < .05$), wat betekent dat er met 95% zekerheid uitspraken zijn worden gedaan.

In dit onderzoek was er sprake van een kleine steekproef. Doordat deze groter is dan 20, kon er gebruik worden gemaakt van de t-toets. Hoewel de onderzoekspopulatie niet op alle facetten normaal verdeeld lijkt te zijn, blijkt dat wanneer wordt gekeken naar de 'skewness' er niets significant van een normale verdeling wordt afgeweken. Aan deze assumptie wordt voldaan. De t-toets werd uitgevoerd om te kijken of er een verschil is in ondersteuningsbehoefte voor mannen en vrouwen en voor personen met en zonder probleemgedrag. Daarnaast werden de t-waarden getransformeerd in Cohen's d om de effectgrootte vast te stellen. Voor de zekerheid is er, in verband met de kleine steekproef, tevens een Mann-Whitney U-toets uitgevoerd.

Om te onderzoeken of er samenhang is tussen de ondersteuningsbehoefte en arbeidsmatig functioneren, adaptieve vaardigheden en leeftijd is er een Spearman's rangcorrelatie uitgevoerd. Er is gekozen voor de Spearman-toets omdat de steekproef klein is ($N=34$) en er enkele onderdelen zijn van welke gegevens beschikbaar zijn van minder dan 30 personen. De toets werd tevens uitgevoerd om eventueel samenhang te vinden tussen de verschillende aspecten van ondersteuningsbehoefte en arbeidsmatig functioneren, adaptieve vaardigheden en leeftijd.

RESULTATEN

Voor de kenmerken van de onderzoekspopulatie wordt verwezen naar tabel 1. In de ondersterrij van tabel 1 staat tevens de mate van ondersteuningsbehoefte (gemeten door afname van de SIS) weergegeven. De gemiddelde frequentie is 14.78, de gemiddelde ondersteuning in tijd is 11.44 en het gemiddelde van het type ondersteuning is 14.39. Dit betekent dat gemiddeld een participant minstens wekelijks maar niet dagelijks ondersteuning nodig heeft, daartussen de 30 minuten 2 uur tijd aan besteed worden dat deze ondersteuning vaak bestaat uit verbale instructie of wordt begeleid met gebaren. Verder is gebleken dat 59 % van de participanten wekelijks maar niet dagelijks ondersteuning nodig heeft. 16 % heeft minstens maandelijks maar niet wekelijks ondersteuning nodig. Geen enkele participant heeft dagelijks ondersteuning nodig. Gemiddeld blijkt dat wanneer ondersteuning nodig is, deze voor 91 % tussen de 30

minuten en twee uur per dag duurt. 22 % heeft minder dan 30 minuten ondersteuning nodig. 74 % heeft verbale instructie nodig, of moet met gebaren begeleid worden. 7 % van de participanten heeft alleen ondersteuning nodig door middel van controleren of monitoren.

Tabel 1. Gemiddelden (*M*), Standaarddeviaties (*SD*), steekproefgrootte (*N*) en procenten (%) van geslacht, probleemgedrag (aanwezigheid CEP), leeftijd, adaptieve vaardigheden (SRZ-P), arbeidsmatig functioneren (INVRA) en ondersteuningsbehoefte (SIS)

Populatiekenmerken	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>
Geslacht (%):			
Man	65%		22
Vrouw	35%		12
Probleemgedrag (aanwezigheid CEP) (%)			
Met probleemgedrag	44%		15
Zonder probleemgedrag	56%		19
Leeftijd	32.56	11.26	34
Adaptieve vaardigheden	5.50	1.32	24
Arbeidsmatig functioneren (INVRA)			
Totaalscore arbeidsvaardigheden	22.88	5.62	32
Totaalscore motorische vaardigheden	14.84	3.42	3 2
Totaalscore arbeidshouding	39.06	8.16	31
Totaalscore arbeidsmatig functioneren	77.90	15.0 5	29
Ondersteuningsbehoefte (SIS)			
Totaalscore frequentie	14.78	5.30	32
Totaalscore dagelijks ondersteuningstijd	11.44	4.14	32
Totaalscore type ondersteuning	14.39	3.13	31
Totaalscore ondersteuningsbehoefte	40.94	10.58	3 2

Wanneer naar tabel 2 wordt gekeken, valt op dat mannen gemiddeld meer ondersteuning nodig hebben dan vrouwen. Dit verschil is significant; $t=2.64$; $df=29$; $p=0.01$. Tevens is er sprake van een significant verschil wanneer wordt gekeken naar de frequentie van de ondersteuning hoe veel tijd daaraan besteed dient te worden (frequentie: $t=3.18$; $df=30$; $p=.00$; totale dagelijkse ondersteuning: $t=2.72$; $df=26.56$; $p=.01$). Mannen hebben frequenter ondersteuning nodig en deze ondersteuning dient meer tijd te besteden te worden. Er is geen significant verschil gevonden tussen het type ondersteuning dat mannen en vrouwen nodig hebben: $t=1.21$; $df=29$; $p=.24$. Het geslacht kan 19% van de verschillen in ondersteuningsbehoefte verklaren ($d=0.98$), 25% van de verschillen in

frequentie van ondersteuning ($d=1.16$) en 22% van de verschillen in de tijd die eraan de ondersteuning dient te worden besteed ($d=1.06$).

Voor de zekerheid is de non-parametrische Mann-Whitney U-toets uitgevoerd. Ook na uitvoering van deze toets blijven de gevonden verschillen tussen mannen en vrouwen significant op het gebied van totale ondersteuningsbehoefte (gemiddelde rangordescor mannen = 18.36, gemiddelde rangordescor vrouwen = 10.22, $U=47.00$, $p=.02$), de frequentie van ondersteuningsbehoefte (gemiddelde rangordescor mannen = 19.41, gemiddelde rangordescor vrouwen = 10.10, $U=46.00$, $p=.01$) en de hoeveelheid tijd die daaraan besteed wordt (gemiddelde rangordescor mannen = 19.07, gemiddelde rangordescor vrouwen = 10.85, $U=53.50$, $p=.02$). Het verschil tussen mannen en vrouwen en het type van ondersteuning is niet significant (gemiddelde rangordescor mannen = 17.05, gemiddelde rangordescor vrouwen = 10.22, $U=76.00$, $p=.31$).

Tabel 2. Gemiddelde ondersteuningsbehoefte (M) en bijbehorende standaarddeviaties (SD) van mannen en vrouwen: Resultaten van de toets

	Mannen			Vrouwen			t	df	p
	M	SD	N	M	SD	N			
Ondersteuningsbehoefte-SIS									
Totale ondersteuningsbehoefte	43.86	8.96	22	33.78	11.30	9	2.64	29	.01
Frequentie ondersteuningsbehoefte	16.55	4.28	22	10.90	5.43	10	3.18	30	.00
Dagelijkse ondersteuningstijd	12.50	4.30	22	9.10	2.69	10	2.72	26.56	.01
Type ondersteuning	14.82	2.86	22	13.33	3.67	9	1.21	29	.24

In tabel 3 is te zien dat er alleen een significant verschil is gevonden tussen de gemiddelde frequentie van de ondersteuning en het probleemgedrag van een persoon: $t=2.74$; $df=30$; $p=.01$. Personen met probleemgedrag hebben frequentier ondersteuning nodig dan personen die geen probleemgedrag vertonen. Probleemgedrag kan 20% van de verschillen in de frequentie van ondersteuning verklaren. Op het gebied van totale ondersteuning, de dagelijkse ondersteuning en het type ondersteuning is geen significant verschil gevonden tussen personen met en zonder probleemgedrag (totale ondersteuning: $t=2.04$; $df=29$; $p=.05$; dagelijkse ondersteuning: $t=1.20$; $df=30$; $p=.24$; type ondersteuning: $t=1.23$; $df=29$; $p=.23$).

Ook wanneer de Mann-Whitney U-toets wordt uitgevoerd, blijken dezelfde resultaten naar voren te komen. Het blijkt dat personen met probleemgedrag (gemiddelde

rangordescore = 21.21) frequenter ondersteuning nodig hebben dan personen zonder probleemgedrag (gemiddelde rangordescore = 12.83) ($U = 60.00$, $p = .01$). De verschillen tussen personen met en zonder probleemgedrag op de gebieden totale ondersteuningsbehoefte, de hoeveelheid tijd die er aan besteed wordt en het type ondersteuning zijn niet significant (totale ondersteuningsbehoefte: gemiddelde rangordescore met probleemgedrag = 19.36, gemiddelde rangordescore zonder probleemgedrag = 13.24, $U = 72.00$, $p = .06$; dagelijkse ondersteuningstijd: gemiddelde rangordescore met probleemgedrag = 19.43, gemiddelde rangordescore zonder probleemgedrag = 14.22, $U = 85.00$, $p = .12$; type ondersteuning: gemiddelde rangordescore met probleemgedrag = 18.07, gemiddelde rangordescore zonder probleemgedrag = 14.29, $U = 90.00$, $p = .24$).

Tabel 3. Gemiddelde ondersteuningsbehoefte (M) en bijbehorende standaarddeviaties (SD) van personen met en zonder probleemgedrag: Resultaten van de t -toets

Ondersteuningsbehoefte-SIS	Met probleemgedrag			Zonder probleemgedrag			t	df	p
	M	SD	N	M	SD	N			
Totale ondersteuningsbehoefte	45.00	8.94	14	37.59	10.88	17	2.04	29	.05
Frequentie ondersteuningsbehoefte	17.43	3.92	14	12.72	5.40	18	2.74	30	.01
Dagelijkse ondersteuningstijd	12.43	4.57	14	10.67	3.73	18	1.20	30	.24
Type ondersteuning	15.14	2.93	14	13.76	3.23	17	1.23	29	.23

Op basis van de resultaten van de Spearman's rangorde correlatietoets valt op dat er een sterke negatieve samenhang is gevonden tussen het arbeidsmatig functioneren en de ondersteuningsbehoefte van een persoon (zie tabel 4). Dit betekent dat hoe minder iemand op het gebied van arbeid functioneert, hoe meer ondersteuning een persoon nodig heeft. De ondersteuningsbehoefte verklaart voor 58% het arbeidsmatig functioneren van een persoon. Tussen vrijwel alle aspecten van ondersteuningsbehoefte en arbeidsmatig functioneren is een significante negatieve samenhang gevonden, zoals te zien is in tabel 4. De enige correlatie die niet significant is, is de correlatie tussen het type ondersteuning en de motorische vaardigheden van een persoon.

Er is geen significante samenhang gevonden tussen de verschillende maten van ondersteuningsbehoefte en adaptieve vaardigheden. Deze samenhang is ook niet gevonden voor leeftijd.

Tabel 4. Spearman's rangordecorrelaties tussen ondersteuning sbehoefte (SIS) en arbeidsmatig functioneren(INVRA),adaptievevaardighedenenlee ftijd

	SIS			Ondersteunings- behoefte			Frequentie ondersteuning			Dagelijkse ondersteuningtijd			Typeondersteuning		
	r_s	p	N	r_s	p	N	r_s	p	N	r_s	p	N			
INVRA															
Arbeidsmatig functioneren	-.76	.00	28	-.66	.00	29	-.67	.00	29	-.44	.02	28			
Arbeidsvaardigheden	-.72	.00	30	-.64	.00	31	-.54	.01	31	-.48	.02	30			
Motorische vaardigheden	-.54	.00	30	-.55	.00	31	-.35	.05	31	-.25	.18	30			
Arbeidshouding	-.71	.00	28	-.62	.00	29	-.66	.00	29	-.48	.01	28			
Adaptieve vaardigheden	-.33	.14	21	-.34	.12	22	-.28	.22	22	-.32	.16	21			
Leeftijd	.17	.35	31	.28	.12	32	-.00	.97	32	-.04	.85	31			

CONCLUSIEENDISCUSSIE

Het doel van dit onderzoek was na te gaan welke mat e van ondersteuningsbehoefte de cliënten met een lichte verstandelijke beperking v a neen residentiële instelling hebben en of er een samenhang is tussen de ondersteuningsbeho efte op het gebied van werken het arbeidsmatige functioneren, de adaptieve vaardighed en, de leeftijd en het geslacht van een persoon.

Werk is voor mensen met een verstandelijke beperkin g essentieel. Uit de literatuur komt naar voren dat factoren waar de ond ersteuningsbehoefte mee zou kunnen samenhangen onder andere adaptieve vaardigheden, pr obleemgedrag en leeftijd zouden kunnen zijn (Lowe et al., 2007; McDermott, Martin & Butkus, 1999; Stevens & Martin, 1999; Su, Lin et al., 2008).

In dit onderzoek komt naar voren dat hoe minder een persoon arbeidsmatig functioneert, hoe meer ondersteuningsbehoefte deze nodig heeft. Uit de literatuur blijkt dat hoe meer ondersteuningsuren een persoon heeft, hoe lager zijn kwaliteit van leven is (Verdugo et al., 2006). Het lijkt logisch dat de fr equentie van de ondersteuning en het soort ondersteuning dat gegeven wordt, samenhangt m et alle aspecten van arbeidsmatig functioneren, dus zowel met arbeids- en motorische vaardigheden als arbeidshouding. De hoeveelheid tijd die aan de ondersteuning wordt bes teed hangt samen met de arbeidsvaardigheden en arbeidshouding van een perso on, maar niet met de motorische vaardigheden. Cunningham en Altman (1993) vonden ee n samenhang tussen leeftijd en

de ondersteuningsbehoefte van een persoon. Hoe ouder een persoon is, hoe meer werkervaring deze heeft. Dit kan mogelijk leiden tot een mindere ondersteuningsbehoefte bij oudere personen. In dit onderzoek is geen significante samenhang gevonden, waardoor dit resultaat niet bevestigd kan worden.

In contrast met de verwachtingen en de literatuur is er geen significante samenhang gevonden tussen de ondersteuningsbehoefte en de adaptieve vaardigheden van een persoon. Adaptieve vaardigheden zijn een factor waarmee de mate van ondersteuning zou kunnen samenhangen (McDermott, Martin & Butkus, 1999; Su, Lin et al., 2008; Su, Chen, Wuang, Lin & Wu, 2008). Ook op woongebied komt uit de wetenschappelijke literatuur naar voren dat een persoon minder ondersteuning nodig heeft wanneer hij of zij over veel adaptieve vaardigheden beschikt (Mansell et al., 2003). Hoewel dit niet significant in dit onderzoek is aangetoond, is er waarschijnlijk wel een verband tussen adaptieve vaardigheden en hoeveelheid ondersteuning die een persoon nodig heeft. De samenhang tussen adaptieve vaardigheden en ondersteuningsbehoefte is $-.33$ ($p = .14$), de samenhang tussen adaptieve vaardigheden en frequentie van ondersteuning is $-.34$ ($p = .12$) en tussen de adaptieve vaardigheden en het type ondersteuning is deze $-.32$ ($p = .16$). Dit zou betekenen dat hoe beter de adaptieve vaardigheden van een persoon zijn, hoe minder ondersteuning deze nodig heeft.

Personen die problematisch gedrag laten zien hebben een frequentere ondersteuningsbehoefte dan personen zonder probleemgedrag. Dit komt overeen met de resultaten die zijn gevonden op het gebied van wonen (Broadhurst & Mansell, 2007; Lowe et al., 2007). Opvallend is dat het verschil statistisch gevonden tussen personen met en zonder probleemgedrag op het gebied van de totale ondersteuningsbehoefte niet significant is. De p-waarde is $.05$, waardoor deze niet significant kan worden genoemd. Wel kan worden gesteld dat er waarschijnlijk wel een samenhang is. Dit zijn aanwijzingen dat personen die probleemgedrag vertonen meer ondersteuning nodig hebben dan personen zonder probleemgedrag. Dit komt overeen met resultaten die in de wetenschappelijke literatuur zijn gevonden (Lowe et al., 2007; Stevens & Martin, 1999). De tijd die dagelijks aan de ondersteuning besteed dient te worden en het type ondersteuning hangen niets significant samen met het vertonen van probleemgedrag.

Een vreemde en onverwachte bevinding van dit onderzoek is dat mannen significant meer ondersteuningsbehoefte hebben dan vrouwen. De ondersteuning die zij nodig hebben is frequenter en hier dient meertijd aan besteed te worden. Er is nog niet veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de verschillen tussen mannen en vrouwen op werkgebied (Moore, Feist-Price & Alston, 2002). Wanneer de onderzoeksresultaten echter nader worden geanalyseerd, blijkt dat vrouwen hoger scoren op het gebied van adaptieve vaardigheden ($M_{\text{mannen}} = 5.12$; $M_{\text{vrouwen}} = 6.04$). Hoewel dit verschil niet significant is, kan het een mogelijke richtinggevende verklaring zijn. Tevens blijkt dat de vrouwen significant beter arbeidsmatig functioneren dan mannen. Het is waarschijnlijk dat de gevonden significante verschillen tussen mannen en vrouwen kunnen worden verklaard door de samenstelling van de onderzoekspopulatie. Meer onderzoek zal uit moeten wijzen of de ondersteuningsbehoefte voor mannen en vrouwen verschillend is. Dit is niet waarschijnlijk (Moore, Feist-Price & Alston, 2002).

Concluderend kan gezegd worden dat er een significant samenhang is gevonden tussen de ondersteuningsbehoefte en het arbeidsmatig functioneren van een persoon met een lichte verstandelijke beperking, waarbij een persoon meer ondersteuning nodig heeft wanneer hij of zij arbeidsmatig minder functioneert.

Hoewel er samenhang is gevonden tussen de adaptieve vaardigheden van een persoon en de ondersteuningsbehoefte, is deze niet significant. Personen met probleemgedrag hebben een frequentere ondersteuningsbehoefte. Mannen hebben meer ondersteuningsbehoefte dan vrouwen.

De kracht van dit onderzoek is dat er een sterke samenhang is gevonden tussen het arbeidsmatig functioneren van een persoon en de ondersteuningsbehoefte. Door de afname van de INVRA kan in kaart worden gebracht hoe iemand functioneert op het werk. Hoe minder iemand functioneert, hoe meer ondersteuning hij of zij nodig heeft. Hier kan rekening mee worden gehouden door de begeleiding. Tevens zijn er aanwijzingen dat hoe beter de adaptieve vaardigheden van een persoon zijn, hoe minder ondersteuning deze persoon nodig heeft.

Een aantal beperkingen van dit onderzoek heeft wellicht invloed gehad op de resultaten. Er is sprake van een kleine onderzoekspopulatie, waarbij niet alle vragenlijsten en schalen voor alle participanten zijn ingevuld. Wellicht zijn verschillende

resultaten (bijvoorbeeld de samenhang tussen adaptieve vaardigheden, probleemgedrag en ondersteuningsbehoefte) significant wanneer er gebruik wordt gemaakt van een grotere onderzoekspopulatie. Om de ondersteuningsbehoefte te meten is een onderdeel van een schaal (Support Intensity Scale) gebruikt, en deze is niet afgenomen door een daartoe opgeleide interviewer. Dit wordt aangeraden omdat dit onderzoek niet is gebeurd, kandidaatbetrouwbaarheid van de schaal onderdeel verminderd hebben. Verder is het arbeidsmatig functioneren in kaart gebracht middels de afname van een descriptieve lijst waarvoor geen uitgebreid onderzoek naar de betrouwbaarheid is gedaan. Om de adaptieve vaardigheden in beeld te brengen is er gebruik gemaakt van de SRZ en de SRZ-P. Er is gebruik gemaakt van een omzettafel, maar deze scores zijn gebaseerd op kleinschalig onderzoek (N = 130). De kanttekening wordt gemaakt dat de voorkeur uitgaat naar het afnemen van de schaal in plaats van het gebruiken van de tabel (Kraijer & Kema, 2004). Dit heeft mogelijk invloed op de betrouwbaarheid van de uitkomsten. Het problematische gedrag is in kaart gebracht op basis van de aan- of afwezigheid van het Consensusprotocol Ernstig Probleemgedrag (CEP). Hierdoor is een ruwe verdeling ontstaan. Dit houdt in dat er weinig differentiatie is tussen personen die weinig, een beetje, of veel probleemgedrag laten zien. Dit heeft ook invloed op de betrouwbaarheid van de variabele.

Doordat de resultaten van dit onderzoek naast resultaten van ander wetenschappelijk onderzoek te leggen, valt op dat in andere onderzoeken wel een significante samenhang wordt gevonden tussen de adaptieve vaardigheden van een persoon en de ondersteuningsbehoefte. Er zal nog meer onderzoek naar deze samenhang moeten worden gedaan. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat een sterke samenhang is tussen de ondersteuningsbehoefte en het arbeidsmatig functioneren van een persoon, wat wordt gemeten met de INVRA. Wellicht is de afname van de INVRA bij begeleiding een betere maat voor het 'voorspellen' van de ondersteuningsbehoefte dan de SRZ-P, die de 'standaard' adaptieve vaardigheden van een persoon in beeld brengt. Dit geldt in ieder geval voor de onderzochte populatie, doordat er geen significante resultaten worden gevonden voor een significante samenhang tussen adaptieve vaardigheden en ondersteuningsbehoefte.

Er kunnen verschillende aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek. Dit onderzoek zou uitgevoerd moeten worden met een grotere onderzoekspopulatie, waardoor het onderzoek meer betrouwbaar en valide wordt. Wellicht worden verschillende samenhangen die op dit moment niet significant zijn, dan wel significant. Verder zal er in vervolgonderzoek gebruik kunnen worden gemaakt van alleende SRZ of alleen de SRZ-P. Er kan worden onderzocht of de INVRA inderdaad een betere maat voor het 'voorspellen' van de ondersteuningsbehoefte is. Verder onderzoek zou een bijdrage kunnen leveren aan het sneller bieden van de juiste ondersteuning aan personen met een lichtere verstandelijke beperking.

Verschillende klinische implicaties zijn te geven aan de hand van dit onderzoek. Door de afname van de INVRA kunnen het totale arbeidsmatige functioneren, de arbeidsvaardigheden, de motorische vaardigheden en de arbeidshouding in kaart gebracht worden. Er kan rekening worden gehouden met de uitkomsten van de INVRA wanneer wordt bekeken welke ondersteuning een persoon nodig heeft op het gebied van werk. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer een cliënt met een nieuwe baan begint. Er kan op een objectieve manier worden gekeken wat de sterke en zwakke punten van een persoon zijn. Aan deze punten kan gewerkt worden (door bijvoorbeeld het opstellen van werkdoelen) en er kan rekening mee worden gehouden in de ondersteuning die wordt gegeven door begeleiding. Er zijn aanwijzingen dat wanneer een persoon hoogscoort op het gebied van arbeidsmatige vaardigheden, deze waarschijnlijk minder ondersteuning nodig heeft dan een laag scorend gedrag. Tevens kan bij ondersteuning op het gebied van werk rekening worden gehouden met de gegevens van de SRZ-P (of SRZ). Het is mogelijk dat een persoon met een hoog niveau van adaptieve vaardigheden minder ondersteuningsbehoefte heeft dan een persoon met een lager niveau van adaptieve vaardigheden. Daarnaast kan er in de begeleiding rekening mee worden gehouden dat personen die probleemgedrag vertonen frequenter ondersteuning nodig hebben dan personen zonder probleemgedrag.

LITERATUUR

- Ahrens, C.S., Frey, J.L., & Burke, S.C.S. (1999). An individual job engagement approach for persons with severe mental illness. *Journal of Rehabilitation*, 65 (4), 17-25.
- Baarda, D.B., DeGoede, M.P.M., & VanDijkum, C. J. (2003). *Basisboek statistiek met SPSS. Handleiding voor het verwerken en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Broadhurst, S. & Mansell, J. (2007). Organizational and individual factors associated with breakdown of residential placements for people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51 (4), 293-301.
- Bolton, B.F., Bellini, J.L., & Brookings, J.B. (2000). Predicting client employment outcomes from personal history, functional limitations, and rehabilitation services. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 44, 10-21.
- Bray, A. (1997). Paid work and intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 22 (2), 87-97.
- Cardol, M., Speet, M., & Rijken, M. (2007). *Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke handicap*. Utrecht: Nivel.
- Chadwick, O., Cuddy, M., Kusel, Y. & Taylor, E. (2005). Handicaps and the development of skills between childhood and early adolescence in young people with severe intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49 (12), 877-888.
- Cunningham, P.J., & Altman, B.M. (1993). The effects of sociodemographic and contextual factors on employment of persons with mental retardation living in residential facilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 4 (4), 281-296.
- Farris, B., & Stancliffe, R.J. (2001). The co-work retraining model: outcomes of an open employment pilot project. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 26 (2), 143-159.
- Felce, D. & Emerson, E. (2001). Living with support in a home in the community: predictors of behavioral development and household and community activity.

- Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 7 (2), 75–83.
- Fillary, R., & Pernice, R. (2006). Social inclusion in workplaces where people with intellectual disabilities are employed: implications for supported employment professionals. *International Journal of Rehabilitation Research*, 29 (1), 31-36.
- Harries, J., Guscia, R., Kirby, N., Nettelbeck, T., & Taplin, J. (2005). Support needs and adaptive behaviors. *American Journal of Mental Retardation*, 110 (5), 393-404.
- Hensel, E., Stenfert Kroese, B., & Rose, J. (2007). Psychological factors associated with obtaining employment. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 20, 175-181.
- Hernandez, B. (2000). Employer attitudes toward workers with disabilities and their ADA employment rights: a literature review. *Journal of Rehabilitation*, 66 (4), 4-13.
- Howarth, E., Mann, J. R., Zhou, H., McDermott, S., & Butkus, S. (2006). What predicts re-employment after job loss for individuals with mental retardation? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 24 (3), 183-189.
- Kraijer, D. W. & Kema, G. N. (1994). *SGZ, Storend Gedragsschaal-Z. Handleiding*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Kraijer, D. W. & Kema, G. N. (2004). *Sociale Redzaamheidsschaal-Z voor hogerniveau, SRZ-P. Handleiding. Vierde, uitgebreide uitgave*. Amsterdam: Harcourt Assessment.
- Kraijer, D. W. & Plas, J. J. (2006). *Handboek Psychodiagnostiek en beperkte begaafdheid. Classificatie, test-enschaalgebruik*. Amsterdam: Harcourt Assessment B. V.
- Kramer, G. J. A. (2001). *Consensus protocol Ernstig Probleemgedrag*. Utrecht: NZi.
- Lowe, K., Allen, D., Jones, E., Brophy, S., Moore, K., & James, W. (2007). Challenging behaviours: prevalence and topographics. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51 (8), 625-636.
- Mansell, J., Beadle-Brown, J., Macdonald, S., & Ashman, B. (2003). Functional grouping in residential homes for people with intellectual disabilities. *Research*

- in Developmental Disabilities*, 24, 170-182.
- McDermott, S., Martin, M., & Butkus, S. (1999). What individual, provider and community characteristics predict employment of individuals with mental retardation? *American Journal on Mental Retardation*, 104 (4), 346-355.
- Moore, C.L., Feist-Price, S., & Alston, R.J. (2002). Competitive employment and mental retardation: interplay among gender, race, secondary psychiatric disability, and rehabilitation services. *Journal of Rehabilitation*, 68 (1), 14-20.
- Plempers, E. & Gorter, K.A. (1994). *Arbeidsdeelname en dagbesteding van verstandelijk gehandicapten*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Schuurman, M. (2002). *Mensen met verstandelijke beperkingen in de samenleving; een analyse van bestaande kennis en aanwijzingen voor praktijken verdere kennisverwerving*. Utrecht: LKNG.
- Stephens, D.L., Collins, M.D., & Dodder, R.A. (2005). A longitudinal study of employment and skill acquisition among individuals with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 26, 469-486.
- Stevens, P. & Martin, N. (1999). Supporting individuals with intellectual disability and challenging behaviour in integrated work setting: an overview and a model for service provision. *Journal of Intellectual Disability Research*, 43 (1), 19-29.
- Su, C. Y., Lin, Y. H., Wu, Y. Y., & Chen, C. C. (2008). The role of cognition and adaptive behavior in employment of people with mental retardation. *Research in developmental disabilities*, 29 (1), 83-95.
- Su, C. Y., Chen, C. C., Wuang, Y. P., Lin, Y. H., Wu, Y. Y. (2008). Neuropsychological predictors of everyday functioning in adults with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52 (1), 18-28.
- Thompson, J.R., Bryant, B., Campbell, E.M., Craig, E.M., Hughes, C., Rotholz, D. A., Schalock, R., Silverman, W., Tassé, M., & Wehmeyer, M. (2004). *Supports Intensity Scale*. Washington DC: AAMR.
- Thompson, J.R., Hughes, C., Schalock, R.L., Silverman, W., Tassé, M.J., Bryant, B., Craig, E.M., & Campbell, E.M. (2002). Integrating supports in assessment and planning. *Mental Retardation*, 40 (5), 390-404.
- Totsika, V., Toogood, S., Hastings, R.P. & Lewis, S. (2008). Persistence of challenging

- behaviours in adults with intellectual disability over a period of 11 years. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52 (5), 446- 457.
- Van Gennep, A. T. G. (1997). *Paradigma-verschuiving in de visie op zorg voor mensen met een verstandelijke handicap*. Maastricht: -.
- Van Lierop, B. A. G. (2002). Werken met een verstandelijke beperking. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan Verstandelijk Gehandicapten*, 28 (1), 37-47.
- Verdugo, M. A., Jordán de Urríes, F. B., Jenaro, C., Caballo, C. & Crespo, M. (2006). Quality of life of workers with an intellectual disability in supported employment. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 19, 309-316.
- Vermeer, A. Recente ontwikkelingen in de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 39 (12), 9-18.
- Walsh, P. N., Mank, D., Beyer, S., McDonald, R., & O' Bryan, A. (1999). Continuous quality improvement in supported employment: an European perspective. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 12, 165-174.